

BOGUDDRAG

MENINGEN MED LIVET I NATUREN

Vi har brug for et opstemt og livsbekræftende budskab om, at der findes måder at leve i naturen på, som gør den smukkere og mere tiltrækkende, og som kan gøre den til et bedre sted at leve i også for andre arter, siger miljøtæinker Ursula Heise til Anders Dunker i dette uddrag fra bogen 'Genopdagelsen af Jorden'

AF ANDERS DUNKER

Anders Dunker: »Når vi taler om meningen med livet, er det let at tage for givet, at det handler om menneskelivet. I din bog *Imagining Extinction – The Cultural Meanings of Endangered Species* spørger du, hvilken kulturel betydning dyrelivet har. Hvilken betydning tænker du på – og hvad er grundlaget for den?«

Ursula Heise: »Snarere end at give et svar på spørgsmålet om dyrelivets egentlige værdi eller betydning, vil jeg undersøge de mange måder, vi væver dem ind i historier på og forbinder dem med os selv. Jeg undersøger den litteratur, som udforsker og repræsenterer forholdet mellem menneske og natur, men også de ideologiske forestillinger om vores egen arts historie. Jeg taler helt bevidst om 'meninger' i flertal for at understrege, at den betydning, vi tilskriver dyr og planter, varierer fra kultur til kultur – og over tid.«

ad: »Arne Næss (norsk filosof og miljøforkæmper, *red.*) gik ind for, at planter og dyr, eller biodiversitet som sådan, har egen værdi. Men hvis vi ikke har et samfund, som faktisk tilkender dem egen værdi, har vi måske ikke rykket os ud af stedet?«

uh: »Tanken om egen værdi er ofte vanskelig at opretholde, og så henvises vi til at appellere til den værdi, naturen har for os. På den måde viderefører vi en gammel fortælling, som går ud på, at naturens rolle er at give os mad og materialer. Det går også an at sige, at biodiversitet har en nytteværdi, og den slags fortællinger bliver gerne promoveret af naturvidenskaben – af økologien og biologien. At bevare og styrke biodiversiteten er vigtigt, fordi økosystemer med flere arter er mere resistente – eller modstandsdygtige – og lettere kan komme på fode igen efter katastrofer eller andre forstyrrelser. Så det er et solidt videnskabeligt argument. Men det rækker ikke særlig langt, når det gælder om at understøtte værdien af hver enkelt art.«

»Dernæst har du argumentet, som mere handler om de enkelte arters direkte nytte. Der findes en masse medicinske ressourcer og madressourcer i arter, som vi ikke engang har identificeret, dybt inde i regnskoven i Amazonas. Vi har dermed en egeninteresse i at bevare den slags habitater. Men det er interessant at iagttage, hvor hurtigt også dette argument når sin begrænsning. Selv den kendte biolog E. O. Wilson, der har skrevet en række bøger om naturens fremtid og bevaringen af biodiversitet, indser – som regel når han kommer til kapitel fire eller fem i sine bøger – at dette argument kun er holdbart for et lille antal arter. Vi står tilbage med en hel masse arter, som ingen bryder sig om – og som det er vanskeligt at se, hvordan mennesket nogensinde vil komme til at bekymre sig om, selv i fremtiden.«

ad: »Skyldes det, at vi ikke ved de findes, eller at vi overser dem?«

uh: »Begge dele er tilfældet, for de fleste arter er små og uanselige skabninger. For nogle år siden blev der gennemført et både omfattende og dyrt projekt, hvor målet var at opbygge en database over alle de arter, som lever i havet, og undervejs blev flere tusinde nye opdaget. Det er næsten som science fiction. Mange af de nyopdagede arter er ufattelige i deres skønhed, andre er så mærkelige, at de virkelig opleves

som væsener fra en anden verden. Men det er altså arter, som videnskaben ikke vidste noget om indtil i går, og som der således heller ikke findes nogen kulturel eller men

neskelig betydning knyttet til – langt færre historier. Ingen urfolk har haft med dem at gøre, der findes ingen myter om dem, simpelthen fordi du er nødt til at have avancerede dybhavssubåde for overhovedet at få øje på dem. De er fuldstændig uden for den menneskelige sfære. Hvilke argumenter skal du da formulere for deres betydning, den betydning vi giver dem? Folk vil være tilbøjelige til at tænke: Vi har ikke savnet dem før, vi vil nok ikke savne dem siden. Hvorfor skulle vi føle en stærk trang til at beskytte dem?«

»Det er netop det, der interesserer mig. Der burde findes begrundelser, måske i tråd med Arne Næss' argumenter for, at disse og alle andre organismer har en ret til at eksistere. Eller måske skulle vi helt undgå ordet 'ret', eftersom det er et kompliceret filosofisk og juridisk begreb og hellere sige, at alle arter burde have krav på at blive inkluderet i vore etiske overvejelser, et etisk krav stillet til os mennesker.«

ad: »Om det så er ud fra en nytteetik eller en ret-tighedsetik, taler vi gerne om et slags moralsk regnskab, når vi tildeler arter værdier. Hvordan indregner vi en dybhavsfisk i vores moralske overvejelser? Har den en ekstremt lav prioritet – eller er den helt uden for prioriteringslisten?«

uh: »Spørgsmålet om alle arters værdi handler om at tage hensyn til dem uden samtidig at måtte negligere menneskenes behov. Af og til står dyrs og menneskers interesser i et direkte modsætningsforhold. Et eksempel kan være forholdet mellem mennesker og gorillaer i Congo, hvor den lokale befolkning, som lever i nød, bliver provokeret over alle de initiativer, der tages for at redde gorillaerne, mens de selv negligeres. Du kan også hæve dette argument op på et mere generelt og abstrakt niveau og sige, at ethvert beløb, du investerer i at bevare undersøiske organismer, som ikke har en indlysende nytte for mennesker, er et beløb, du i stedet kunne have brugt til at redde de fattigste blandt menneskene fra sult og død. På dette niveau bliver den etiske prioritering et spørgsmål om fordeling af ressourcer.«

ad: »Så hvilken tankegang skal der til, for at andre arter kan blive indregnet på en rimelig måde?«

uh: »De sidste 20 år er vi begyndt at tage alvorligt, at det, vi tænker på som menneskelige samfund, også samarbejder og sameksisterer med en række andre arter, som vi er helt afhængige af. Som Bruno Latour (fransk filosof, antropolog og sociolog, *red.*) har undersøgt i sin aktør-netværksteori, indebærer dette, at skellet mellem menneskelige subjekter og naturens objekter udviskes. Det begynder med vores egne kroppe, som jo har vist sig at være rene kolonier af forskellige arter af mikroorganismer, der bebor os og er en del af os i en sådan grad, at vi ikke kunne leve uden dem. På den anden side har du alle arterne uden for os, som vi spiser, og som vi dermed heller ikke kunne leve uden og dernæst alle arterne, vi holder som kæledyr, og som vi ikke vil leve uden, fordi vi har et venskab med dem. Men det virkelige forræderiske spørgsmål er, hvordan du mægler mellem kolliderende klaner og krav,

URSULA HEISE

Ursula Heise (f. 1960) er en tyskfødt teoretiker, der nu arbejder som professor i engelsk ved UCLA efter i en årrække at have arbejdet ved Stanford University. Hendes hovedområde er miljøhumaniora, der omfatter berøringspunkter mellem naturvidenskab, politisk økologi og humanistiske fag som kulturhistorie, litteraturvidenskab og forskellige former for kulturkritisk teori.

I bogen *Chronochisms – Time, Narrative and Modernism* (Cambridge University Press, 1997), undersøger hun, hvordan vores opfattelse af tid har ændret sig i den digitale kommunikations tid, og hvordan postmoderne litterære fortællinger behandler tiden på nye måder. En tilsvarende undersøgelse af rummet findes i hendes bog om Jorden, *Sense of Place, Sense of Planet – The Environmental Imagination of the Global* (2008), som handler om digitale, sociale og litterære fremstillinger af kloden i miljøkrisens tidsalder og specielt forholdet mellem global og lokal identitet. Et afgørende spørgsmål er her, hvad det indebærer at tænke kosmopolitisk i miljøkrisens tidsalder.

I den tysksprogede udgivelse *Nach der Natur – Das Artensterben und die moderne Kultur* (2010) skriver hun om, hvordan masseudryddelsen af arter og alle de forsvundne dyrearter bliver tematiseret, sørget over og husket i kulturen gennem fortællinger og andre repræsentationsformer. Disse problemstillinger uddybes i

FORTSAT FRA FORRIGE SIDE

forskellige grupper af dyr og mennesker. Her er vi bare i den spæde begyndelse – og det er her, spørgsmålet om rettigheder bliver helt afgørende. Videnskaben forsøger at udsige noget universelt om naturen, men når vi kommer til retsbegrebet, stiller det sig anderledes an: Juraen og etikken varierer enormt fra sted til sted, fra kultur til kultur. Dermed vil der opstå en række tilfælde, hvor det er umuligt at opnå enighed, og derfor er det værdifuldt at være opmærksom på, at disse konflikter er uundgåelige, og at de ikke kan afgøres med enkle principper eller videnskabelig objektivitet. Man må finde ud af, hvem der er involveret, for hvem noget står på spil. Det er derfor, Latours ide om et 'tingenes parlament' er frugtbar og interessant. Når vi diskuterer dyrs og planters rolle, skaber vi en samtale, hvor de tavse, men alligevel aktive parter i naturen, kommer til orde – eller i det mindste bliver en del af samtalen.»

ad: »Så hvordan kan en tænkt politisk debat, som involverer dyrene, foregå?«

uh: »Vi kan som eksempel tage vildkatte i byerne, som her i Los Angeles. Jeg har fuld forståelse for tankegangen hos dem, som siger, at kattene ikke kan gøre for, at de er så mange. De er blevet forladt af deres ejere, og nu strejfer de rundt i gaderne. Det virker urimelig brutalt at hævde, at siden de er til besvær og dræber for mange fugle, kan vi uden videre tage livet af dem. På den anden side må vi også lytte til miljøbeskytterne, som siger, at ved at lade kattene leve, dømmes du indirekte en række andre dyr til døden – et enormt antal gnavere, firben og fugle. Der findes ikke noget valg, som lader dig slippe med uskylden i behold. Det er denne type situationer, jeg er mest interesseret i – situationer, hvor der ikke findes nogen forsonlig løsning, men hvor vi bliver nødt til at acceptere, at vi faktisk må foretage afgørelser om liv og død.«

ad: »Arne Næss' løsning var at postulere, at vi ikke har ret til at reducere biodiversitet, undtagen for at dække vitale behov. Det åbenlyse problem, som følger heraf, bliver at definere vitale behov – som Næss også gjorde – men det er kun visse urbefolkninger, som begrænser sig til vitale behov, og inden for civilisationen er luksus og overskud snarere reglen end undtagelsen. Så hvordan skal vi så gå frem?«

uh: »Vi kan måske starte fra den anden side og sige, at grundlæggende behov varierer fra person til person. Det burde også være muligt at begynde uden generelle regler eller principper for, hvad mennesker har brug for og i stedet spørge: 'Hvad er det vi gør, som åbenlyst er overflødig?' Vi lever i en enormt ineffektiv kultur og omgiver os med en masse ting, som egentlig ikke bidrager væsentligt til vores livskvalitet. Lykkes det for eksempel for os at begrænse brugen af plastik, vil vi også udvikle en tankegang i retning af bæredygtighed og langsigtet prioritering.«

ad: »Hvad med langsigtet tænkning på vegne af dyrepopulationer? I Norge blev det vedtaget at tage livet af hele flokke af vildren på grund af nogle få tilfælde af skrantesyge. Her har vi at gøre med et valg, som tilsyneladende blev truffet af hensyn til dyrenes eget bedste for at skåne fremtidige generationer fra en smertefuld død, men som alligevel medførte masseslagtning.

Imagining Extinction – The Cultural Meanings of Endangered Species (2016), hvor hovedspørgsmålet er, hvad det er, der får os til at tage os af udrydningstruede dyrearter så vel som af arter, som allerede er gået tabt. Visse dele af naturen, så som pattedyrene, er overrepræsenteret både i videnskabelige undersøgelser af truede arter og i kulturelle fremstillinger, mens andre dele af naturen – som fisk – bliver underrepræsenteret. Undselige organismer som svampe og bregner bliver næsten glemt. Spørgsmålet bliver, hvordan naturen kan repræsenteres, og hvordan historier om tab og tragedie i naturen kan fortælles på måder, som er kulturelt stimulerende. En vigtig del af bogens projekt er at lede efter historier om truede dyrearter, som ikke bare er tragiske, men som kan give håb. En afgørende indsigt er, at de truede arters skæbne i naturen bliver afgjort i kulturen af menneskenes opmærksomhed og værdier. Det bliver derfor vigtigt at undersøge, hvordan andre arter spiller ind i vores egen selvforståelse så vel som i videnskabens kortlægninger og naturbeskytteres arbejde. I bøgerne om truede arter fortsætter hun også diskussionen af kosmopolitisk tænkning – og undersøger forskellige arters sameksistens. Især diskuterer hun, hvordan miljøbeskytteres og dyrebegynderes værdier kan komme i konflikt med hinanden – sådan at spørgsmålet om, hvad der er »naturligt« og »retfærdigt« tit må stilles på ny.

Heise stod i spidsen for organiseringen af et toårigt seminar om miljøtænkning i humaniora med en række internationale bidragsydere, og projektet mandede ud i antologien *The Routledge Companion to the Environmental Humanities* (2017). I forordet understreger Heise, at det drejer sig om mere end at undersøge kulturelle bøl-

uh: Vi ville aldrig godtage en sådan argumentation, hvis den gjaldt mennesker, det er helt klart. Sådan en tankegang er som hentet direkte ud af eugenikkens mørkeste kapitler. Spørgsmålet bliver dermed, i hvilken grad og med hvilken ret vi kan overføre vores menneskelige filosofi på dyrepopulationer. At sætte ord på interesser for væsener, der endnu ikke er født – mennesker eller dyr – er en meget svær øvelse for tanken og en meget kompliceret øvelse rent filosofisk.«

ad: »Vi får en konflikt mellem miljøbeskytterne, der tænker ud fra helheder og økosystemer – og dyrebegynderne, som tænker på individernes interesser og rettigheder. Er retfærdighed baseret på artsmangfoldighed, på en potentiel mindste fællesnævner?«

uh: »Jeg tror ikke, det kan lade sig gøre at tale om et fundament af den type, eller at der findes et klart svar. Lad os tage Australien som eksempel, hvor der findes 30 millioner vildkatte. Alle disse katte er blevet en alvorlig trussel mod andre dyr og presser en række arter mod total udryddelse. Hvordan tænker vi biodiversitet rent praktisk? Økologisk orienterede miljøbeskyttere argumenterer for, at gamle arter har forrang for nye arter, men er det holdbart?«

ad: »Vi får altså et Israel-Palæstina problem inden for økologien, hvor spørgsmålet om, hvem der var der først, vies stor opmærksomhed, uden at det nødvendigvis er det mest afgørende. Har sameksistensens problem ingen løsning?«

uh: »Ud fra en tanke om retfærdighed baseret på artsmangfoldighed er det problematisk at hævde, at nye arter har færre rettigheder. Videnskaben kan fortælle os, hvilke arter der oprindeligt hører hjemme i en biotop, hvordan de er forbundet i fødekæden og den økologiske helhed, men den kan ikke sige noget om, hvilke arter, der burde være der i fremtiden. Det er et normativt værdivalg, og jeg tror, at vi bedrager os selv, hvis vi forventer, at forskere skal kunne give os svarene her. Alligevel er det gerne dem, som miljøbeskytterne støtter sig til.«

ad: »Men hvor går grænsen for, hvad vi med rette kan beskrive som menneskepåvirket? Hvis kattepopulationen er ude af kontrol, er den da ikke også per definition blevet en vild art?«

uh: »Det er helt sikkert sandt, på et vist niveau er de uden for vores kontrol. Jeg støttede på det i min egen baggård, for der er katte, og de dræber fugle, og jeg var tilbøjelig til at være enig i, at der var for mange af dem, og at de burde fanges eller begrænses. Vi har også en population af rotter, som jeg længe syntes var helt fint – indtil jeg opdagede, at de også spiser sommerfuglelarver. Nu tænker jeg, at jeg måske skulle lade kattene komme til, så de kan spise nogle af rotterne – sådan at jeg får hjulpet sommerfuglene. Det ville også være interessant at vide, hvad der sker med plantelivet i det norske højfjeld, når rensdyrene er borte. Utilsigtede konsekvenser i naturen er ofte forfærdeligt vanskelige at forudse. Det betyder ikke, at du ikke skal prøve at forvalte efter bedste evne. Det som virker sikkert er, at vi ikke vil få en fuldstændig genopretning af den gamle vildmark.«

ad: »Arne Næss plejede at fremhæve, at mange urfolk og andre kulturer ikke engang har et begreb om natur. Hvis aboriginals blev inviteret til en diskussion om naturforvaltning, ville de ikke kunne begribe, hvad denne 'natur' egentlig var.«

uh: »Tilsvarende har jeg hørt nordamerikanske indianere tale om økosystemer, som de var blevet tvangsflyttet fra, og som de siden kom tilbage til, men knap kunne kende igen, fordi alt var groet til. De så på naturen som et hus eller en have – som må passes og tages vare på – ellers vil den forfalde. Og det er ret slående, for det er ikke sådan, hvide nordamerikanere tænker. Det forekommer mig, at denne tankegang ligger nærmere den holdning, urbefolkninger generelt har. Nemlig at naturen ikke er noget fremmed derude, som du burde forstyrre mindst muligt. Nej, naturen er vores hjem, og vi skal passe den omhyggeligt.«

ad: »Men for at vende tilbage til dyrene eller nærmere bestemt nogle af de allermindste af dem: Antallet af insekter falder drastisk i Europa ifølge helt nye rapporter. De færreste lægger mærke til det, og få bryder sig om insekterne. Min far, der er ornitolog, har bemærket, at insektædende trækfugle, som passerer gennem Europa, også er i drastisk tilbagegang langt oppe i det norske indland. Hvad er det, der er ved at ske?«

uh: »Det viser sig, at kilden til problemet ikke bare er insektmidler, men også monokulturene – enorme områder med udelukkende korn, raps eller frugttræer. Inden for agroøkologien, som er optaget af et bæredygtigt landbrug, har det vist sig, at ved at plante træer og variere beplantningen, er det muligt at øge biodiversiteten til en endnu større rigdom, end vildmarken eller uberørt skov kan opretholde – og der findes måder at gøre det på, som også mindsker behovet for sprøjtemidler. Vi har brug for positive projekter og positive historier som dette. Pointen er ikke at omskrive fortiden for at få det, som er sket, til at virke mindre fatalt, men snarere at se historien som noget, der ikke er afsluttet: At vi kan skabe nye og bedre fortællinger.«

ad: »Så det postnaturlige kan måske også være et forsøg på at komme forbi melankolien, som ligger i al naturbevarelse – hvor det uberørte, oprindelige og vilde er i entydigt forfald? Kan vi give slip på disse fortællinger uden at ende i den modsatte yderlighed, hvor vi ser naturen nærmest som en maskine, der kan omprogrammeres?«

uh: »Jeg er bekymret for, at den miljølitteratur, jeg lader mine studerende læse, vil gøre dem paralyserede og deprimerede. Hvilken slags budskab giver vi dem etisk set, når så meget miljøbeskyttelse handler om melankoli eller apokalypse – og hjælper dette dem i retning af politisk aktivisme og engagement? I arbejdet med bogen om udryddede dyrearter læste jeg bøger om dette tema i tre-fire år. Man kan blive utrolig deprimeret af mindre. Det meste

geeffekter af miljøproblemerne. Det er ikke sådan, at humanistiske fag bare reflekterer over problemerne og deres kulturelle effekter – humanistiske fag griber aktivt ind i vores forestillingsverdener og værdier, som dernæst ændrer vores omgang med naturen. Et eksempel er den store debat om antropocæn og spørgsmålet om klimaretfærdighed, der forbinder historiefortælling, naturvidenskab og filosofiske begrebsafklaringer. Et andet eksempel er diskussionen om vildmark som begreb og forestilling, der spiller direkte ind i den måde, vi beskytter og regulerer naturen på. I sit eget bidrag til bogen skriver Heise, sammen med journalisten og miljøhistorikeren Jon Christensen, om urban biologi med titlen »Urban Ecology and the Cultural Imagination«. I byerne er udfordringen med menneskets sameksistens med naturen og andre arter ekstra intens, og byen bliver, også langt mere end naturen i øvrigt, formet af vores egne værdier, planer og fantasier. Heises forståelse af menneskets fortolkning af naturen giver perspektiver, der hjælper os til at forstå miljøkampen som en kulturel omstilling og mentalitetsændring.

af denne litteratur handler altid om negative menneskelige indvirkninger på naturen og kræver, at vi skal opgive goder og leve mere selvopofrende. Dermed bliver miljøkampen politisk, og vi ender i hængedyndet af kritik fra den politiske venstrefløj. Snart kritiserer kritikerne også hinanden, og der opstår splittelser. Men der findes ingen positiv vision af, hvad vi vil have, eller hvilket ideal der er baggrunden for vores kritik. Vi har brug for et opstemt og livsbekræftende budskab om, at ja, der findes faktisk måder at leve i naturen på, som gør den smukkere og mere tiltrækkende, og som kan gøre den til et bedre sted at leve i også for andre arter.«

ad: »Hvor skal vi begynde?«

uh: »Hvis jeg skal komme med et konkret forslag: Hvad med byerne? Vi er knap begyndt på den store og spændende opgave, det er at skabe byer, som også er tilrettelagt for andre arter. Tag en typisk moderne bygning af glas og beton. Den kan være flot at se på, men er ikke noget særligt for andre arter. Fugle kolliderer med skyskrabere i milliontal i Toronto og New York. Det har været et problem i lang tid. Nu prøver fugleaktivister at samarbejde med ejerne af disse bygninger om at beklæde vinduerne med en film, som er synlig for fuglene, men ikke for mennesker. Et tysk selskab producerer mursten, som har åbninger, der tillader fugle at slippe ind, og som også har plads til reder. Sådan kan man skabe rum til fugle. Selskabet har til og med skræddersyet forskellige mursten til forskellige arter, blandt andet svaler og ugler. På den måde kan man bygge for fugle og mennesker på samme tid. Min favorithistorie er sand og handler om den grønkindede amazonpapegøje, som jeg selv har to af. Disse fugle er udrydningsstruede, mest på grund af illegal dyrehandel i 1970'erne og 80'erne og skovhugst, hvor de holdt til. I dag findes der nogle små, men blomstrende kolonier af disse sjældne fugle, fordi de er stukket af fra fangenskab. En af kolonierne er her i Los Angeles – i området rundt omkring det offentlige bibliotek i Pasadena. Californiens fugleregister blev interesseret i disse fugle og undersøgte sagen. Da de kunne slå fast, at papegøjerne ikke true den lokale fauna, selvom de konkurrerede lidt med flagspætter om redepladser, blev det afgjort, at de skulle lægges til listen over californiske fuglearter. Nu er de immigranter med papirerne i orden.«

Uddrag fra 'Genopdagelsen af Jorden - Ti samtaler om naturens fremtid' af Anders Dunker. Oversat af Rune Holm. Forlaget Virkelig. 240 sider. 179 kroner

SILKESERIEN

Ny dansk litteratur

„Sjældent har en formaning om at vi skal huske at sætte pris på vores klode og være nærværende i vores relationer været så behagelig at læse.“

– Øjvind F. Arnfred,
Litteratursiden

METAMORPHOS

Stærke oversættelser

„Sproget er nådesløst godt og stemningsfuldt oversat. Gravrystende. Kaktusser taler, det flyder med indvolde, og dræbte minoriteter får ordet i en boliviansk novellesamling, der er lige så rå, som den er velskrevet.“

– Siri R. H. Jacobsen,
Weekendavisen

KLASSIKERE

Mesterværker

„Hans klarsyn var usvigelig. I romanen tales der ikke bare om tyskerne, der „føler sig så underlegne at de hele tiden må nasle med sablerne“, men også om, at den svulmende „projerænd“ før eller siden vil ende i en katastrofe og afstedkomme en forfærdelig krig.“

– Niels Barfoed, Information

